

۱۲۹۵ پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ

سرشناسه:	شبان‌نیا، قاسم، ۱۳۵۱ -
عنوان و نام پدیدآور:	مذاکره دولت اسلامی با سایر دول از منظر فقه اسلامی / قاسم شبان‌نیا.
مشخصات نشر:	قم: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ، ۱۳۹۶.
مرجع تولید:	پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی ﷺ
مشخصات ظاهری:	۲۰۸ ص.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۴۲۹-۲۳۳-۷
وضعیت فهرست نویسی:	فیپا
یادداشت:	چاپ دوم: ۱۳۹۹ (فیپا).
یادداشت:	کتابنامه: ص. ۱۹۷ - ۲۰۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع:	دیپلماسی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع:	Diplomacy -- Religious aspects -- Islam
موضوع:	مذاکرات سیاسی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع:	Islam -- Religious aspects -- Diplomatic negotiations in international disputes
موضوع:	اسلام و روابط بین‌المللی (فقه)؛ (Islam and international relations (Islamic law
موضوع:	اسلام و سیاست؛ Islam and politics
شناسه افزوده:	جامعه المصطفی ﷺ العالمية. مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ
رده بندی کنگره:	۱۳۹۶ م ۲ ش / BP۲۳۱
رده بندی دیویی:	۲۹۷ / ۴۸۳۲
شماره کتابشناسی ملی:	۴۸۸۱۴۵۴

BP۰۵۷۲

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

مذاکره دولت اسلامی با سایر دول از منظر فقه اسلامی

مؤلف: قاسم شبان‌نیا

چاپ دوم: ۱۳۹۹ ش / ۱۴۴۱ ا ق

ناشر: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

● چاپ: مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی ﷺ ● قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال ● شمارگان: ۵۰۰ نسخه

مراکز پخش

◀ ایران، قم، خیابان معلم غربی (حجتیه)، نبش کوچه ۱۸:

تلفن: +۹۸ ۲۵ ۳۷۸۳۶۱۳۴ تلفکس: (داخلی ۱۰۵) / ۳۷۸۳۹۳۰۵ - ۲۵

◀ ایران، قم، بلوار محمدامین، سه راه سالاریه. تلفن: ۳۲۱۳۳۱۰۶ - ۲۵

✉ miup@pub.miu.ac.ir 🌐 http://buy-pub.miu.ac.ir 📧 @pub_almustafa

با تشکر از دست‌اندرکارانی که ما را در تولید این اثر یاری رساندند.

- مدیر انتشارات: مصطفی نوبخت
- مدیر تولید: جعفر قاسمی ابهری
- ناظر فنی: علی عبادی فرد
- ناظر گرافیک: مسعود مهدوی
- ناظر چاپ: نعمت‌الله یزدانی
- صفحه‌آرا: سیدمحمد رضا جعفری

همه حقوق برای ناشر محفوظ است

هرگونه نسخه برداری اعم از کپی برداری و بازنویسی و انتشار، اسکن، ذخیره کامپیوتری، ترجمه به زبان‌های دیگر و ساخت فایل صوتی کتاب، بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع، شرعاً حرام و از طریق مراجع قانونی، قابل پیگیری است.

مذاکره دولت اسلامی با سایر دُول از منظر فقه اسلامی

قاسم شبان نیا

مرکز بین المللی
ترجمه و نشر المصطفی ﷺ

سخن ناشر

با پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و در عصر جهانی شدن ارتباطات، پرسش‌ها و چالش‌های نوینی در حوزه علوم انسانی فراروی اندیشمندان مسلمان قرار گرفت که همه به نوعی برخاسته از مسئولیت دشوار حکومت در این عصر است؛ دورانی که پای‌بندی به دین و سنت در مدیریت همه‌جانبه کشورها بسیار چالش‌برانگیز می‌نماید. از این‌رو مطالعات و پژوهش‌های به‌روز، جامع، منسجم و کاربردی در حوزه دین، بر اساس معیارهای معتبر جهانی و عمق و اصالت اندیشه‌های ناب، بایسته و ضروری است و جلوگیری از انحرافات فکری و تربیتی پژوهندگان حوزه دین، مهم و مورد عنایت تمامی بنیان‌گذاران این شجره طیّبه، به‌ویژه معمار بزرگ انقلاب اسلامی، امام خمینی علیه السلام و مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی) می‌باشد.

«جامعه المصطفی علیه السلام العالمیه» برای تحقق این رسالت خطیر و در مسیر نشر معارف ناب محمّدی علیه السلام «مرکز بین‌المللی ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام» را تأسیس کرده است.

در پایان لازم می‌دانیم تلاش همه عزیزانی را که در نشر این کتاب سهمی داشته‌اند، سپاس‌گزارده، ارباب فضل و معرفت را به یاری بخوانیم تا ما را از دیدگاه‌های سازنده خویش بهره‌مند سازند.

مرکز بین‌المللی

ترجمه و نشر المصطفی علیه السلام

فهرست

پیش‌گفتار.....	۹
مقدمه.....	۱۳
۱. مفاهیم و کلیات.....	۱۹
مفاهیم.....	۲۰
۱. مذاکره.....	۲۰
۲. دیپلماسی.....	۲۲
۳. روابط دیپلماتیک.....	۲۴
۴. شناسایی.....	۲۴
۵. معاهده.....	۲۶
۶. دولت اسلامی.....	۲۷
۷. فقه اسلامی.....	۲۸
اهمیت و جایگاه مذاکره.....	۳۰
۱. جایگاه مذاکره در عرصه بین‌الملل.....	۳۰
۲. جایگاه مذاکره در سیاست خارجی دولت اسلامی.....	۳۴
الف) مذاکره و اصل هدایت.....	۳۴
ب) مذاکره و اصل جهانی بودن رسالت اسلام.....	۳۵
ج) مذاکره و اصل دعوت.....	۴۰
د) مذاکره و اصل صلح و همزیستی مسالمت‌آمیز.....	۴۳
ه) مذاکره و وحدت بخشی به جوامع.....	۴۵

- و) مذاکره و تثبیت امنیت مسلمین ۴۶
- انواع مذاکره در عرصه بین‌الملل ۴۷
۱. تقسیم‌بندی بر اساس طرفین مذاکره ۴۷
۲. تقسیم‌بندی بر اساس شکل انجام مذاکره ۴۹
۳. تقسیم‌بندی بر اساس نحوه انجام مذاکره ۵۱
- پیشینه مذاکره در صدر اسلام ۵۱
- جمع‌بندی ۵۹
۲. ادله مشروعیت مذاکره دولت اسلامی با دیگر دولت‌ها ۶۳
- ادله عقلی ۶۳
۱. لزوم جلب مصلحت و دفع ضرر ۶۳
۲. ضرورت حفظ نظام ۶۶
۳. مذاکره لازمه انعقاد معاهده ۶۸
- ادله نقلی ۶۹
۱. قرآن کریم ۶۹
۲. سنت و سیره معصومین علیهم‌السلام ۷۵
- جمع‌بندی ۸۰
۳. شرایط مذاکره‌کنندگان ۸۳
- برخورداری از ایمان مستحکم و باور به امدادهای غیبی ۸۳
- برخورداری از روحیه صبر و استقامت ۸۵
- تقید به احکام و موازین شرع و قانون ۸۷
- برخورداری از روحیه شجاعت و جسارت ۹۰
- امانت‌داری و صداقت در انجام وظیفه ۹۱
- کیاست و بصیرت ۹۳
- برخورداری از تخصص لازم در موضوع مذاکرات ۹۷
- آشنایی با آداب، رسوم و زبان طرف مقابل ۹۸
- برخورداری مذاکره‌کنندگان از اعتبار لازم در نزد طرف دیگر ۹۹
- برخورداری از جذابیت شخصیتی ۱۰۰
- فصاحت و بلاغت ۱۰۴
- جمع‌بندی ۱۰۶

۱۰۷	۴. اصول و فنون مذاکره
۱۰۷	اصول و فنون پیش از آغاز مذاکره
۱۰۷	۱. استقبال از پیشنهاد صلح از سوی طرف مقابل
۱۱۰	۲. شناخت دقیق طرف دیگر مذاکره
۱۱۲	۳. ورود به مذاکرات از موضع قدرت و عزت
۱۱۷	۴. کوچک نشمردن دشمن
۱۱۸	۵. عدم اعتماد و خوش بینی به دشمن
۱۲۱	۶. افزایش بصیرت مردمی برای رسیدن به نتایج مطلوب در مذاکرات
۱۲۲	اصول و فنون حین مذاکره
۱۲۲	۱. رعایت اصل تناسب رفتاری در فرایند مذاکرات
۱۲۴	۲. تأکید بر مشترکات
۱۲۶	۳. بهره گیری از حکمت، موعظه حسن و جدال احسن
۱۲۷	۴. موقعیت شناسی در برابر دشمن
۱۲۷	۵. بروز ندادن کینه و خصومت
۱۲۸	۶. عدم تأثیر پذیری و خودباختگی در حین مذاکرات
۱۳۱	۷. انعطاف و نرمش در عین صلابت
۱۳۴	۸. بهره گیری از کلمات وزین و پرهیز از سخنان تحریک کننده و تحقیرآمیز
۱۳۵	۹. صبر و تحمل در برابر گفته های ناروای طرف مقابل
۱۳۵	۱۰. بیان صریح مفاد پیمان
۱۳۷	۱۱. کتبی کردن نتایج مذاکرات
۱۴۰	اصول و فنون پس از مذاکره
۱۴۰	۱. حفظ هوشیاری در برابر فریبکاری دشمن
۱۴۱	۲. رعایت قوانین کشورها و احترام به آداب و رسوم آنان
۱۴۳	جمع بندی
۱۴۵	۵. آداب مذاکره
۱۴۵	آداب پیش از آغاز مذاکره
۱۴۵	۱. رعایت مصونیت مذاکره کنندگان و مأموران دیپلماتیک کشورها
۱۴۶	الف) مصونیت جان
۱۵۰	ب) مصونیت مال
۱۵۴	ج) مصونیت اماکن دیپلماتیک

- د) مصونیت قضایی ۱۵۶
۲. رسیدگی به احوال نمایندگان دولت‌ها در مذاکرات ۱۶۰
۳. خودداری از انجام رفتارهای آزاردهنده برای طرف دیگر مذاکره ۱۶۳
۴. انجام رفتارهای ناشی از حسن نیت ۱۶۳
۵. اظهار دوستی در صورت صداقت طرف مقابل ۱۶۵
- آداب حین مذاکره ۱۶۶
۱. عدم سب و دشنام به یکدیگر ۱۶۶
۲. رعایت ضوابط شرع مقدس اسلام ۱۶۸
۳. گوش فرا دادن به سخنان طرف دیگر مذاکره ۱۶۹
۴. تبسم و خوش رویی ۱۷۰
۵. شروع مذاکرات با نام خدا ۱۷۰
- آداب بعد از مذاکره ۱۷۰
۱. پایبندی به نتایج مذاکرات ۱۷۰
۲. بدرقه درخور شأن مذاکره‌کنندگان ۱۷۴
- جمع‌بندی ۱۷۶
۶. مذاکرات ممنوع ۱۷۹
- مذاکرات خلاف مصلحت اسلام و مسلمین ۱۷۹
- مذاکرات منجر به تضعیف باورها، اصول و احکام متعالی اسلام ۱۸۱
- مذاکرات منجر به تقویت ظلم ۱۸۳
- مذاکرات منجر به سلطه کفار بر مسلمین ۱۸۴
- مذاکرات منجر به رابطه ولایی با کفار و اهل کتاب ۱۸۷
- مذاکرات مخلّ عزت اسلام و مسلمین ۱۹۱
- جمع‌بندی ۱۹۱
- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری پایانی ۱۹۳
- کتابنامه ۱۹۷

پیش‌گفتار

دین مبین اسلام، به دلیل خاتم بودنش، جامع همه آن چیزهایی است که برای هدایت انسان لازم است. از همین رو، احکام و ضوابط اسلامی، اولاً تمام ابعاد زندگی بشریت را که با هدایت او در ارتباط است، در بر می‌گیرد و ثانیاً ابدی است و قلمرو عمل به آنها محدود به زمان و مکان مشخصی نیست.

فقه اسلامی، که بیان‌کننده احکام مکلفین بر اساس منابع استنباطی معتبر است، همین خصیصه را در درون خود دارد و ضمن آنکه از جامعیت برخوردار است، تکلیف مکلفین را در هر عصر و زمانی و نیز هر جا و مکانی مشخص می‌سازد و مسئله‌ای وجود ندارد که فقه پویای اسلامی، راه‌حلی برای آن ارائه نداده باشد.

به طور خاص، فقه پویای شیعه به دلیل ویژگی‌های منحصر به فرد خود، این ظرفیت را در درون خود دارد که پاسخ هر مسئله مستحدثه‌ای را در حوزه فردی و اجتماعی ارائه دهد. این دانش، در حوزه سیاست نیز احکام، موازین و رهنمودهایی ارائه داده است که عمل به آنها می‌تواند مصالح اسلام و مسلمین را به بهترین وجه تأمین کند. از این رو انتظار می‌رود که پس از پیروزی انقلاب اسلامی و استقرار نظامی مبتنی بر آرمان‌ها و ارزش‌های الهی و اسلامی، این مباحث به طور جدی‌تر و فراگیرتر مورد اهتمام مراکز علمی، آموزشی و

تحقیقاتی قرار گیرد. از این رو، پژوهشگاه جامعه المصطفی ﷺ العالمیه اهتمام خود را بر این مسئله قرار داد و با بهره‌گیری از ظرفیت‌های موجود در گروه‌های علمی‌ای همچون گروه فقه و اصول وابسته به پژوهشکده جامعه المصطفی ﷺ العالمیه، موضوعات تحقیقی مرتبط با این‌گونه مسائل را تحت حمایت خود قرار داد.

از آنجاکه یکی از مسائل مطرح در حال حاضر، که سیاست خارجی جمهوری اسلامی را به طور خاص، و کل نظام جمهوری اسلامی را به طور عام، درگیر خود ساخته، بحث مذاکرات سیاسی با کشورهای دیگر است، لازم است احکام، ضوابط و موازین مربوط به آن، به روشنی تبیین گردد تا اولاً راهگشای تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران این عرصه باشد و ثانیاً ملاک قضاوتی در اختیار دیگران قرار دهد تا بتوانند ارزیابی درستی از عملکرد کارگزاران سیاست خارجی جمهوری اسلامی، با استفاده از چارچوب احکام و موازین شرع داشته باشند.

اثر پیش رو، با هدف تشریح ابعاد مختلف فقهی بحث از مذاکره دولت اسلامی با دیگر دولت‌ها تألیف شده و تلاش دارد تا ضمن گشودن باب این بحث در محدوده یک کتاب، زوایایی از مباحث مرتبط با این مسئله را روشن سازد و احکام و موازین مرتبط با آنها را استخراج نماید. امید است که این اثر بتواند بخشی از خلأ موجود در این زمینه را برطرف کند.

در اینجا لازم است از همه کسانی که در مراحل مختلف تهیه این کتاب، نقش ارزنده، مؤثر و سازنده‌ای ایفا کردند قدردانی شود؛ به‌ویژه از فاضل ارجمند، حجت‌الاسلام دکتر قاسم شبان‌نیا (عضو هیئت علمی مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی ﷺ) به سبب تألیف این اثر ارزنده و حجت‌الاسلام دکتر محسن ملک‌افضلی اردکانی مدیر محترم گروه فقه و اصول پژوهشکده و ناظر علمی پروژه، به دلیل نقش حمایتی ارزنده و ارائه رهنمودهای لازم در مراحل مختلف تدوین و چاپ اثر مزبور و نیز ارزیاب محترم اثر، جناب حجت‌الاسلام

پیش‌گفتار ۱۱

مهدی درگاهی که با رهنمودها و راهنمایی‌های ارزشمند خویش بر غنای این اثر افزود، و همه کسانی که در مجموعه پژوهشکده جامعه المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ العالمیه، همکاری‌های لازم را مبذول داشتند.

پژوهشگاه بین‌المللی المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

مقدمه

دیپلماسی، مجموعه‌ای از ابزارها، امکانات، راهبردها و راهکارهاست که به منظور تحقق اصول و اهداف سیاست خارجی کشورها، براساس مبانی پذیرفته‌شده در جوامع و نظام‌های سیاسی، به کار گرفته می‌شود. از جمله ابزارهای دیپلماتیک، که نقشی بی‌بدیل در تحقق آرمان‌ها و اهداف سیاست خارجی یک کشور دارد، مذاکره است. اساساً نقش مذاکره در پیشبرد دیپلماسی چنان مهم است که می‌توان دیپلماسی را همان فن و هنر مذاکره دانست.

از آنجا که هیچ دولتی، ولو از حیث اقتصادی، سیاسی و نظامی در اقتدار باشد، نمی‌تواند فارغ از دولت‌های دیگر و بدون تعامل با آنها ثبات یابد، لذا بر سفرا و مأموران دیپلماتیک کشورهای اسلامی لازم است تا براساس شرایط خاص حاکم بر روابط بین‌الملل، به منظور تحقق اهداف متعالی دولت اسلامی، در عرصه سیاست خارجی خود، وارد این‌گونه تعاملات شوند و بدیهی است ورود به این تعاملات، مستلزم شکل‌گیری مذاکرات میان کشورهاست.

بدیهی است پرداختن به مذاکره منوط به آگاهی مذاکره‌کنندگان از چارچوب، ضوابط و محدودیت‌هایی است که بخشی از آنها براساس مبانی و اصول حاکم پذیرفته‌شده در آن نظام سیاسی تعریف می‌شود و بخشی دیگر بر اساس فرایند قانونی تعریف شده در نظام بین‌الملل بر کشورها تحمیل می‌شود.

در این نوشتار، جهت نخست کانون توجه قرار خواهد گرفت و تلاش خواهد شد تا بر اساس موازین فقهی، این چارچوب، ضوابط و محدودیت‌ها شناخته شود تا مذاکره‌کنندگان دولت اسلامی بتوانند با بهره‌گیری از ظرفیت‌هایی که فقه اسلامی در اختیارشان قرار داده، در روند مذاکرات، حداکثر منافع مشروع مسلمین را تأمین سازند.

فقه اسلامی، به دلیل برخورداری از پویایی و انعطاف در عین ثبات، می‌تواند بسترساز مذاکراتی باشد که در زمان حاضر نیز منافع حیاتی مسلمین را تأمین می‌کند و کشور اسلامی را از حالت انفعال و انزوا به کشوری فعال در صحنه بین‌الملل مبدل می‌سازد. بدیهی است با بهره‌گیری از احکام دین مبین اسلام و ظرفیت‌های فقه اسلامی، می‌توان برای ترسیم مذاکره دولت اسلامی با سایر دولت‌ها، چارچوبی متوازن، متناسب و متعالی ارائه داد. البته هرچند بابتی در فقه اسلامی به «مذاکره» اختصاص نیافته است و در متون اسلامی نیز مبحث مستقلی در این باره نیامده است، اما با بهره‌گیری از منابع فقه، یعنی عقل، قرآن کریم، سنت و اجماع، می‌توان به حکم برخی از مباحث مرتبط با مذاکره دست یافت و آن را مستند ساخت.

نوشتار حاضر متکفل این امر مهم است و تلاش خواهد کرد تا بخشی از ظرفیت‌های متون معتبر اسلامی و نیز فقه اسلامی را در ارائه چارچوبی منطقی برای مذاکرات دولت اسلامی در برابر دول غیرمسلمان به تصویر کشد. با این هدف، نخست تلاش خواهد شد تا تعریف جامعی از مفهوم «مذاکره» و واژگان مرتبط ارائه شود. سپس به اهمیت و جایگاه مذاکره در نظام بین‌الملل و نیز سیاست خارجی دولت اسلامی پرداخته خواهد شد. آن‌گاه پس از بیان اجمالی انواع مذاکره در عرصه بین‌الملل و جایگاه مذاکره در اسلام، ادله مشروعیت مذاکره دولت اسلامی با دیگر دول را بیان خواهیم کرد و در ادامه، مباحثی همچون شرایط مذاکره‌کنندگان، اصول و فنون مذاکره و آداب مذاکره طرح

خواهد شد و در ادامه نیز به ممنوعیت‌ها و محدودیت‌هایی اشاره خواهیم کرد که فقه اسلامی برای مذاکرات قرار داده است.

بدیهی است انجام این تحقیق می‌تواند افق روشنی از احکام متعالی دین اسلام را در پیش روی دیدگان مسلمانان، به‌ویژه مذاکره‌کنندگان قرار دهد و ضمن این‌که آنان را در ترسیم چارچوب‌های تعریف شده در روند مذاکرات دولت اسلامی با سایر دول یاری می‌رساند، ایشان را از رفتارها و قضاوت‌های سطحی در این زمینه رهاانده، از آنان افرادی آگاه و بصیر می‌سازد که نسبت به مسئله مذاکره، با اطلاع کافی از زوایای مختلف دینی آن ورود پیدا کنند. البته باید اعتراف کرد که می‌توان مطالعات درباره مسئله مذاکره را در رویکرد فقهی آن، غنی‌تر، قوی‌تر و مفصل‌تر از آنچه در این نوشتار آمده است، دنبال کرد؛ لیکن هدف از این نوشتار این بوده است تا با طرح چارچوبی اولیه از مسائل مرتبط با مذاکره با سایر دولت‌ها، ادبیات جدیدی در این عرصه مطرح شود و در نوشتارها و تحقیقات بعدی که توسط محققین و اندیشمندان این عرصه مطالعاتی دنبال خواهد شد، بر غنا و قوت آن افزوده گردد.

حاصل آنکه ما در این نوشتار به دنبال پاسخ به این پرسش هستیم که مذاکره دولت اسلامی با دیگر دول، در فقه اسلامی از چه جایگاهی برخوردار است و تابع چه شرایط، ضوابط و محدودیت‌هایی است؟ برای پاسخ‌گویی به این پرسش محوری، با روش توصیفی-تحلیلی و با اجتهاد در منابع معتبر اسلامی و نیز بهره‌وری از شیوه کتابخانه‌ای، تلاش خواهیم کرد ضمن بهره‌گیری از کتب و مقالات و نیز نرم‌افزارهای فقهی، تفسیری، روایی، تاریخی و... این تحقیق را به سرانجام رسانیم.

نکته‌ای که ذکر آن قبل از ورود به مبحث مذاکره با دولت‌های دیگر لازم است، آن است که اسلام مرزهای عقیدتی را ملاک اولیه مرزبندی‌ها در عرصه بین‌الملل قرار می‌دهد و دیگر مرزبندی‌ها را که بر مبنای خون، نژاد، رنگ پوست،

سرزمین و... شکل می‌گیرد، اصیل نمی‌داند؛ هرچند به عنوان واقعیت موجود، مرزبندی‌های فعلی را نیز به کلی مطرود نمی‌داند، بلکه آنها را در چارچوب احکام ثانویه می‌پذیرد؛ از این رو مبحث مذاکره دولت اسلامی با دولت‌های دیگر، در این نوشتار با تأکید بر مذاکراتی است که کشور اسلامی با دولت‌های غیرمسلمان دارد و متعرض روابط میان کشورهای اسلامی با یکدیگر نخواهیم شد؛ چرا که مبنای مشخصی بر روابط میان کشورهای اسلامی حاکم است و آن، عبارت است از اصل وحدت، همگرایی و برادری.^۱ در حقیقت، همه کشورهای اسلامی، در زمره یک واحد بین‌المللی به‌شمار می‌آیند؛ لذا در این تحقیق، تمرکز بحث بر مذاکره کشور اسلامی با کشورهای غیراسلامی است.

نکته دیگر آنکه، هرچند که صحنه بین‌الملل، علاوه بر بازیگران دولتی، عرصه حضور بازیگرانی همچون سازمان‌های غیر دولتی و نهادهای منطقه‌ای و بین‌المللی است، اما از آنجاکه اصلی‌ترین بازیگر رسمی این عرصه، در حال حاضر دولت‌ها هستند، تأکید مباحث ما بر بازیگران دولتی است. لذا روابط دولت اسلامی با دولت‌های غیر اسلامی، محور اصلی طرح مباحث این نوشتار خواهد بود.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از کلیه کسانی که در به نتیجه رسیدن این اثر سهمی ارزنده ایفا کردند، تشکر و قدردانی داشته باشم. از جناب حجت الاسلام دکتر محسن ملک‌افضلی اردکانی، مدیر محترم گروه فقه و اصول پژوهشکده و ناظر علمی این اثر هستم؛ چرا که اگر حمایت‌های مادی و معنوی و نیز رهنمودهای ارزنده‌اشان نبود، این اثر به سرانجام نمی‌رسید. از ارزیاب محترم اثر، جناب حجت الاسلام مهدی درگاهی نیز کمال تشکر را دارم که با دقت نظرهای خود بر ارزش کار انجام شده افزودند. همچنین از کلیه کسانی که در مراحل مختلف تدوین، آماده‌سازی و چاپ این اثر، همکاری و همراهی

۱. سید محمود علوی، مبانی فقهی روابط بین‌الملل، ص ۳۰.

نمودند تشکر نموده، از خداوند برای ایشان آرزوی توفیقات روزافزون در جهت خدمت به اسلام و مسلمین دارم. امیدوارم این متاع قلیل، مورد رضایت حضرت بقیة الله الاعظم (روحی و روح العالمین له الفداء) قرار گیرد و موجبات تعامل و مذاکرات صحیح براساس چارچوب شرع را فراهم آورد و فرهیختگان حوزوی و دانشگاهی، به ویژه دانش پژوهان عرصه فقه بین الملل از آن بهره مند شوند.

قاسم شبان نیا

۱۵ رمضان المبارک ۱۴۳۸ هجری قمری